

Economic sciences

ВОРОНКОВА Валентина Григорівна,

д-р філос. наук, професор,
академік НАН ВО України,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-0719-1546

ЧЕРЕП Алла Василівна,

д-р екон. наук, професор,
академік НАН ВО України,
Запорізький національний університет, м.Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0001-5253-7481

НІКІТЕНКО Віталіна Олександрівна,

д-р філос. наук, професор,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-9588-7836

ЧЕРЕП Олександр Григорович,

д-р екон. наук, професор,
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0002-3098-0105
Україна

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Актуальність дослідження політики національної безпеки є важливою у сучасному світі, оскільки змінюються виклики та загрози, з якими стикається кожна країна. Перш за все, це геополітична нестабільність: зміни у геополітиці, конфлікти та напружені відносини між країнами можуть створювати нові загрози для національної безпеки. Зросла активність терористичних груп та зростання кіберзагроз, що підкреслює необхідність адаптації стратегій національної безпеки до нових реалій. Глобальні виклики, що включають зміни клімату, пандемії, міграційні кризи та інші глобальні проблеми впливають на стабільність країн і потребують координації у сфері безпеки. Технологічні інновації, націлені на розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, кіберзброя та

біотехнології, які створюють нові можливості, але також призводить до нових загроз для безпеки. Економічна конкуренція, в основі якої змагання за ресурси та вплив у глобальній економіці може впливати на стан національної безпеки. Нові форми війни, що включають нові стратегії та тактики, такі як гібридна війна та дезінформація, що потребують адаптації стратегій безпеки; російсько-українська війна та проблеми національної безпеки України за нових геополітичних умов, спричиненими глобальними викликами та ризиками. Нова фаза російсько-української війни кинула тотальний виклик сучасній глобалізації світу, в основі якої війна за цінності та ідентичність, збереження цивілізаційної суб'єктності України. Турбулентність всіх складових історичного процесу різко зростає в силу синергійних зв'язків, що стихійно формуються, і відносин між складовими кризи¹.

Враховуючи ці фактори, дослідження політики національної безпеки стає необхідним для розробки ефективних стратегій, які враховують сучасні виклики та забезпечують захист інтересів країни на міжнародній арені. Політика національної безпеки відноситься до стратегій, заходів та прийомів, які країна приймає для забезпечення своєї безпеки, внутрішньої та зовнішньої стабільності, а також захисту своїх інтересів. Отже, геополітична конструкція світу ввійшла у стан глобальної кризи, в динаміці міжнародних відносин склалися тенденції перерозподілу світових впливів². Ця політика охоплює різні аспекти, такі як політична, економічна, соціальна та військова сфери. Основні елементи політики національної безпеки можуть включати: 1) Внутрішня безпека, яка включає заходи для забезпечення порядку та стабільності всередині країни, такі як боротьба зі злочинністю, забезпечення правопорядку та захист прав громадян. 2) Зовнішня безпека, спрямована на захист країни від зовнішніх загроз, включаючи військові аспекти, дипломатію та міжнародні відносини. 3) Економічна безпека, яка включає заходи для забезпечення економічної стабільності та розвитку, включаючи захист економічної інфраструктури та енергетичних резервів³. 4) Соціальна безпека, в основі якої заходи

1 Україна в умовах формування нового світового порядку / зб матеріалів XXXV Харків. політол. читань (м.Харків, 28 квіт. 2023 р.) / М-вол освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Харків, асоц. політологів. Харків: Право, 2023. 152 с.

2 Україна в умовах формування нового світового порядку / зб матеріалів XXXV Харків. політол. читань (м.Харків, 28 квіт. 2023 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Харків, асоц. політологів. Харків: Право, 2023. С. 10.

3 Воронкова В. Г. Формування концепції стратегії кібербезпеки в умовах глобалізації: економічні засади. Scientific trends: modern challenges. Volume 1 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. С. 46–60.

для забезпечення соціальної стабільності, включаючи систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. 5) Кібербезпека, зокрема заходи для захисту від кібератак та забезпечення кібербезпеки в інтересах національної безпеки. 6) Екологічна безпека, що включає заходи для збереження природних ресурсів та запобігання екологічним кризам, що можуть впливати на безпеку країни. 7) Міжнародна співпраця, направлена на розвиток відносин з іншими країнами та участь у міжнародних організаціях для спільного розв'язання глобальних проблем та забезпечення світової стабільності. Політика національної безпеки може визначатися законами, стратегіями та спеціальними органами чи відомствами, відповідальними за реалізацію цієї політики⁴.

Поняття «національна безпека» відноситься до заходів та політик, спрямованих на забезпечення захисту інтересів та безпеки суверенної держави. Вона охоплює різноманітні аспекти, такі як політична стабільність, економічна безпека, оборонна готовність, боротьба з тероризмом, кібербезпека, енергетична безпека та інші. Політика національної безпеки змінюється залежно від різних факторів середовища та її тлумачення. Від національної безпеки до міжнародної безпеки, потім до глобальної безпеки, кожен етап якої базується на різних теоретичних і політичних передумовах і тісно пов'язаний з міжнародною системою. Поняття «національна безпека» в основному стосується свободи країни від зовнішнього військового вторгнення, свободи від економічних і політичних репресій і примусу, занепокоєння щодо таких питань, як територіальна цілісність і політична незалежність. Важливим є те, що питання національної безпеки в різних сферах повинні бути узгоджені з національною обороною, військовою та зовнішньою політикою. Поняття «безпека» є складним: у різних часових і просторових контекстах люди мають різні уявлення та потреби в безпеці, починаючи від особистої безпеки, безпеки вдома, безпеки суспільства, до національної безпеки, міжнародної безпеки, глобальної безпеки. Безсумнівним є те, що поняття «безпека» розглядається у контексті забезпечення виживання людського життя, що є кінцевою метою, до якої прямує людство⁵.

4 Воронкова В. Г., Пунченко О. П. Філософія геополітичного переформатування світу у контексті сучасних викликів глобалізації. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, 2021. 8 (85). С.8-19. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/243380/241259>

5 Кивлюк О. П., Воронкова В. Г. Філософська рефлексія інформаційної безпеки у цифровому середовищі: проблеми, ризики, правове забезпечення. "Innovative resources of modern science": collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. P.160-172. URL: https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono9/Monograph_9-160-172.pdf

Концепція безпеки вперше походить від американського вченого Берда. Починаючи з холодної війни, концепція реалізму в міжнародних відносинах зробила стратегічну національну оборону та військову безпеку основними питаннями національної безпеки. Справжній витоки концепції безпеки можна відстежити в давніших теоріях та дослідженнях, а не тільки від американського вченого. Однак в контексті сучасних міжнародних відносин та політики можна зазначити, що концепція безпеки стала особливо актуальною під час Холодної війни. Однією з ранніх і впливових теорій є концепція «широкої безпеки» (comprehensive security), яка була розвинута в Європі після Другої світової війни. Ця концепція визначала безпеку як більше, ніж просто військові аспекти, охоплюючи також економічну, політичну, соціальну та екологічну безпеку. Її метою було створення стабільного та безпечного світу через комплексний підхід. У 20-ому столітті концепція безпеки еволюціонувала, і важливий внесок в цьому зробив американський дослідник та політолог Беррі Бузан. У своїй праці «Людина та стратегічна безпека» (People, States, and Fear), він розширив розуміння безпеки, включаючи внутрішні та міжнародні аспекти. Гарольд Браун запропонував наступне визначення: національна безпека означає збереження матеріальної та територіальної цілісності країни, підтримку її економічних відносин з рештою світу за розумних умов; захист її природи, системи та управління від зовнішнього підриву та здатності контролювати свої національні кордони. Бузан визначив безпеку як «відсутність загрози війни» та підкреслив важливість розгляду внутрішньої безпеки націй нарівні з зовнішньою. Холодна війна дійсно вплинула на підходи до безпеки, оскільки була періодом інтенсивної гонки озброєнь та геополітичних конфліктів між США та Радянським Союзом. Це призвело до акценту на стратегічній обороні та військовій безпеці в багатьох країнах, зокрема в Сполучених Штатах. Отже, концепція безпеки виникла з різних джерел і еволюціонувала з часом, а Холодна війна вплинула на її розвиток, зробивши акцент на військовій безпеці важливим компонентом національної безпеки⁶.

Після завершення Холодної війни концепція безпеки продовжила змінюватися відповідно до нових викликів і загроз, які виникали в

6 Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Динаміка суспільних трансформацій в умовах багатополярного світу. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатополярного світу [Електронний ресурс] : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / відп. ред. А. Кравченко. – Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. С. 55-58. DOI: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2022-11-24>

міжнародній арені. Кілька ключових розвитків вплинули на розуміння безпеки та підходи до її забезпечення: 1) З появою глобалізації питання безпеки стало більш взаємопов'язаним. Загрози, такі як тероризм, пандемії, кібератаки та зміни клімату, стали глобальними проблемами, які потребують спільного вирішення. Безпека не обмежується військовими аспектами, а охоплює економічну, соціальну та кібернетичну сфери. 2) В середині 1990-х років запропоновано концепцію «людської безпеки», яка визначає безпеку через захист індивіда від різних загроз, таких як бідність, хвороби, голод і репресії. Цей підхід розширює область розуміння безпеки та покликаний забезпечити добробут людей. 3) Зростаюча кількість кіберзагроз та кібератак спонукала до визнання важливості кібербезпеки. Захист інформаційних технологій та критичних інфраструктур стали ключовими аспектами національної безпеки для багатьох країн. 4) Сучасні виклики, такі як міжнародний тероризм, масова міграція, енергетична безпека та зміни клімату, вимагають комплексних підходів до безпеки, що враховують політичні, економічні, екологічні та соціальні виміри. Отже, хоча Холодна війна може бути визначена як період, коли стратегічна оборона та військова безпека стали важливими складовими національної безпеки, сучасна концепція безпеки є глибше і більш розширеною. Вона враховує багато різних факторів і вимагає комплексного підходу для забезпечення стабільності та добробуту на рівні глобального співтовариства.

Таблиця 1

Види національної безпеки

№ з/п	Види національної безпеки	Напрямок розвитку
1	2	3
1.	Політична безпека	Забезпечення стабільності політичної системи, запобігання конфліктам та зовнішньому втручанню.
2.	Економічна безпека	Гарантування стійкості економіки, боротьба з корупцією, забезпечення економічного зростання та соціальної справедливості.
3.	Військова безпека	Захист країни від зовнішніх загроз, збереження військової готовності та ефективності оборони.
4.	Інформаційна безпека	Захист інформаційних ресурсів, боротьба з дезінформацією та кіберзагрозами.

Продовження табл. 1

1	2	3
5.	Соціальна безпека	Забезпечення соціальної справедливості, боротьба з бідністю, забезпечення основних потреб населення та зміцнення соціального капіталу.
6.	Екологічна безпека	Захист навколишнього середовища та природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку.
7.	Транснаціональна безпека	Боротьба з глобальними викликами, такими як тероризм, організована злочинність, пандемії та інші транснаціональні загрози.
8.	Енергетична безпека	Забезпечення стабільного доступу до енергетичних ресурсів, розвиток ефективних та сталих енергетичних систем, а також редукція залежності від зовнішніх постачальників.
9.	Міграційна безпека	Управління міграційними процесами, розвиток ефективної політики щодо біженців та мігрантів, запобігання конфліктам, пов'язаним з міграцією.
10.	Культурна та ідентична безпека	Збереження та захист культурної спадщини, мовної ідентичності та національної самосвідомості.
11.	Санітарна та медична безпека	Захист від епідемій та пандемій, розвиток системи громадського здоров'я та медичної інфраструктури.
12.	Технологічна безпека	Захист від кіберзагроз, розвиток та впровадження новітніх технологій, контроль за розповсюдженням зброї масового знищення та інші аспекти, пов'язані із технологічним розвитком.
13.	Правова безпека	Забезпечення дотримання прав та свобод громадян, розвиток правової системи, боротьба з корупцією та забезпечення правопорядку.
14.	Гуманітарна безпека	Захист громадян від гуманітарних криз, надання допомоги при природних лихах, війнах чи конфліктах, підтримка вразливих груп населення.
15.	Кібербезпека	Захист від кіберзагроз та кібератак, розвиток кіберзахисту інформаційних технологій та мереж.
16.	Інноваційна безпека	Заохочення наукового та технологічного розвитку, захист інтелектуальної власності, забезпечення конкурентоспроможності національного інноваційного сектору.
17.	Геополітична безпека	Управління зовнішньополітичними відносинами, розвиток стратегій забезпечення міжнародної стабільності та співпраці.

Продовження табл. 1

1	2	3
18.	Водна та продовольча безпека	Забезпечення стійкості водних ресурсів та безпеки харчових продуктів, розвиток сільського господарства та продовольчої самодостатності.
19.	Соціально-економічна безпека	Об'єднує соціальні та економічні аспекти, спрямовані на забезпечення стабільності, розвитку та підвищення якості життя в країні.
20.	Фінансова безпека	Забезпечує стабільність та захищеність національних інтересів в галузі фінансів.

Таблиця 1 (сформована авторами)

Ці аспекти об'єднуються в комплексну стратегію, спрямовану на забезпечення повного спектру безпеки країни та її громадян у всіх сферах життя. Політика національної безпеки є динамічною і має адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Види національної безпеки можуть варіюватися в залежності від контексту та особливостей кожної конкретної держави, важливо, щоб держава розвивала комплексний підхід до національної безпеки, балансуючи різні аспекти та враховуючи геополітичні, економічні та технологічні умови⁷. Ці аспекти національної безпеки взаємодіють та взаємодоповнюють один одного, створюючи комплексний підхід до забезпечення стійкості та безпеки держави. Ефективна політика національної безпеки передбачає аналіз поточних загроз та викликів, розробку стратегій протидії і їхню системну реалізацію для забезпечення благополуччя громадян та сталого розвитку країни⁸. Всі ці аспекти взаємопов'язані і вимагають системного підходу для забезпечення комплексного захисту інтересів держави та її громадян. Важливо наголосити, що національна безпека є динамічним та постійно змінюючим процесом, який вимагає адаптації до нових викликів та загроз, а також планування на майбутнє⁹.

Починаючи з періоду після холодної війни, у процесі змін і змін у міжнародному середовищі та теоріях найбільше впливають на національну

7 Воронкова В. Г. Глобальні політико-правові проблеми в умовах невизначеності та непередбачуваності. Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.58-63.

8 Нікітенко В. О. Політико-правові проблеми сучасного міжнародного простору. Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.132-137.

9 Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г., Нікітенко В. О. Освіта, наука та цифрові навички ХХІ століття. Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у ХХІ столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта і наука в період глобальних криз та конфліктів у ХХІ столітті» (Київ, 08–09 грудня 2023 року). / упор. В. Шпак; за загальною редакцією С. Табачнікова. Київ : ДП «Експрес-об'ява», 2023. С.32-48. DOI 10.51587/9786-1773-89285-2023-017

безпеку три фактори: падіння національного суверенітету, поступове зростання міжнародної взаємозалежності та продовження поширення анархічних конфліктів. Спостерігаючи за міжнародною ситуацією з 1990-х років, ми бачимо, що питання, що впливають на поточну національну безпеку, стали загальними глобальними проблемами та поступово перемістилися від стратегічних і військових питань «політики високого рівня» до економічних і соціальних питань «політики низького рівня». Ці питання безпеки є не лише багаторівневими, багатограними та різноманітними, але й тісно взаємопов'язаними, що вплинуло на традиційну концепцію безпеки, зосереджену на державі¹⁰. У результаті міжнародних політичних, економічних, соціальних, культурних змін та економічного розвитку вплив загроз безпеці поширився на політичні сфери низького рівня, які тісно пов'язані з життям людей. Традиційна концепція національної безпеки більше не може задовольнити потреби поточної епохи. Наприклад, відносна важливість економічної безпеки зросла, зробивши міжнародну політику та економіку важливою проблемою безпеки, а розвиток науки і техніки також приніс нові виклики національній безпеці. Тому концепція, спрямованість та масштаби національної безпеки будуть продовжувати розширюватися, відповідно збільшуватимуться канали та можливості міжнародної участі, а в майбутньому міжнародна координація неминуче стане трендом у вирішенні проблем¹¹.

З традиційної точки зору, прямою загрозою для виживання країни є вторгнення зовнішніх ворогів, тому національна безпека тісно пов'язана з національною обороною, тому усі країни зосереджувалися на розвитку національних сил оборони та створенні потужного озброєння. Більшість людей при владі твердо вірять, що чим сильніші національні сили оборони, тим більшою буде гарантія національної безпеки. Проте, з точки зору змісту, включеного в національну безпеку, її охоплення є досить широким. З взаємного підтвердження стародавніх і сучасних теорій і практик ми можемо зрозуміти, що підйом і занепад країни – це не односторонній питання влади чи військової могутності, а цілісне питання «політики, війська, економіки та духу».

10 Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Національні проблеми гуманітарного розвитку України в умовах воєнного стану. Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.85-90

11 Мар'єнко В. Ю. Безпека даних в епоху великих даних як стратегічний ресурс країни. Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 травня 2023 року / За заг. редак. проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С.76-80. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

Соціально-економічна безпека є важливим чинником, що впливає на конкурентоспроможність економіки. Ця концепція об'єднує соціальні та економічні аспекти, спрямовані на забезпечення стабільності, розвитку та підвищення якості життя в країні¹². Забезпечення працевлаштування та зменшення безробіття сприяє стабільності ринку праці, підвищенню ефективності праці та росту економіки. Наявність ефективної системи соціального захисту допомагає знижувати ризики бідності та соціальної напруженості, що може негативно впливати на соціальну стабільність та конкурентоспроможність. Велику роль відіграє освіта та розвиток людського капіталу, інвестування у освіту, навчання та розвиток навичок працівників підвищує їхню продуктивність та сприяє інноваційному розвитку економіки. Здоров'я працівників є важливим аспектом продуктивності праці, тому забезпечення доступу до медичних послуг сприяє збереженню та підвищенню робочої сили. Якісна та ефективна інфраструктура (транспортна, енергетична, інформаційна) покращує умови для підприємництва, зменшує витрати та збільшує загальну продуктивність економіки. Підтримка малих та середніх підприємств (МСП): МСП відіграють ключову роль у розвитку економіки, і їх підтримка сприяє створенню нових робочих місць та стимулює інновації. Наявність стійкої та надійної фінансової системи забезпечує підтримку економічної активності та інвестицій. Гнучкість та здатність до адаптації економіки до змін у світових ринкових умовах є важливими для підтримки конкурентоспроможності. Соціально-економічна безпека тісно пов'язана з конкурентоспроможністю, оскільки стабільна та позитивно налаштована соціально-економічна ситуація створює сприятливе середовище для ефективності бізнесу та розвитку національної економіки в цілому. Такий підхід сприяє залученню інвестицій, розвитку нових технологій та формуванню інноваційного суспільства.

Фінансова безпека є важливою складовою національної безпеки країни. Вона визначається як стан економіки та фінансової системи, який забезпечує стабільність та захищеність національних інтересів в галузі фінансів. Здорова та стійка фінансова система є ключовою для забезпечення функціонування економіки. Держава повинна вживати заходів для запобігання кризам у фінансовій сфері та реагувати на них, якщо вони все ж виникають.

12 Воронкова Валентина, & Нікітенко Віталіна. «Суспільство ризику» як назва сучасної епохи. Матеріали XIII Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього: перемога, мир та відновлення у післявоєнній Україні» (28 квітня 2023 року, м. Запоріжжя) / І.О. Кудінов (гол. ред.), М.А. Лепський (наук. ред.); ред. кол.: Т.Ф. Бірюкова, Н.В. Лепська, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. Запоріжжя : ЦНСД, 2023. С.28-32

Національна безпека вимагає ефективного управління фінансовою політикою¹³. Це включає в себе правильне фінансове планування, оптимальне використання ресурсів та запобігання негативним фінансовим наслідкам. Корупція і фінансова злочинність можуть серйозно загрожувати стабільності економіки. Впровадження ефективних заходів проти корупції та злочинності є важливою частиною забезпечення фінансової безпеки¹⁴.

Держава повинна мати ефективний механізм регулювання фінансових ринків для уникнення нестабільності та недобросовісної поведінки учасників ринку. Забезпечення безпеки фінансових ресурсів, таких як резерви, інвестиції та фінансові інструменти, є ключовим елементом національної безпеки. Збереження стабільності у сфері макроекономіки, такої як низька інфляція, низький рівень безробіття та стале економічне зростання, сприяє фінансовій безпеці країни. В умовах глобалізації співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері фінансів стає все важливішою для забезпечення фінансової безпеки. Загрози фінансовій безпеці можуть виникати як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні. Держави повинні розробляти та реалізовувати ефективні стратегії для вирішення викликів та забезпечення стійкості своєї фінансової системи в інтересах національної безпеки¹⁵.

Різновидом соціально-економічної безпеки є фінансова безпека країни. Для забезпечення фінансової безпеки країни важливо вдосконалювати інструменти та стратегії, спрямовані на виявлення, протидію та управління фінансовими ризиками. Деякі додаткові аспекти, які варто враховувати: 1) Ефективне управління боргом, в основі якого контроль за рівнем громадського та зовнішнього боргу допомагає уникнути фінансових криз та забезпечити стабільність економіки. Оптимальне використання бюджетних ресурсів та раціональне управління фінансами є ключовими елементами цього процесу. 2) Розвиток фінансових технологій, націлене на використання сучасних технологій у фінансовій системі може покращити

13 Череп А. В., Воронкова В. Г. Соціально-економічна безпека як чинник забезпечення конкурентоспроможності економіки. Методологія сучасних наукових досліджень: збірник наукових праць за результатами XIX Міжнародної науково-практичної конференції 23-24 лютого 2023 року. Харків: Вид-во Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, 2023. С.238-241.

14 Воронкова В. Г., & Нікітенко В.О., Андрюкайтене Регіна. Культура безпеки як складна соціально-економічна і морально-етична проблема. Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 травня 2023 року / За заг. редак. проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С.57-61. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

15 Воронкова В. Г. Геостратегічні трансформації як чинник національної безпеки. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С.270-274. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf7/zbirnyk_23.pdf

ефективність, забезпечити безпеку фінансових операцій та уникнути кіберзагроз. 3) Налагодження ефективного моніторингу та аналізу фінансового ринку, постійний моніторинг економічних та фінансових показників дозволяє оперативно реагувати на зміни, уникати кризових ситуацій та планувати стратегії для підтримки економічної стійкості. 3) Розвиток фінансової грамотності, націлене на забезпечення населення та бізнес-середовища розумінням основних принципів фінансів сприяє стабільності та довірі до фінансової системи. 4) Політика валютного регулювання: Управління валютним курсом та резервами допомагає уникнути знецінення валюти та має важливий вплив на зовнішньоекономічні відносини країни. 5) Співпраця з міжнародними фінансовими установами викликана активною участю у міжнародних фінансових організаціях, яка сприяє обміну інформацією та кращій координації заходів у сфері фінансової безпеки на світовому рівні. Враховуючи ці аспекти та розвиваючи стратегії національної фінансової безпеки, країна може максимально зменшити ризики фінансових криз та забезпечити стійкість своєї економіки в умовах глобалізації та швидкоплинного світового фінансового середовища¹⁶.

Існують різноманітні концепції безпеки, які визначають підходи та пріоритети в глобальному контексті. Найбільш відомі і впливові зарубіжні концепції безпеки включають: 1) Концепція національної безпеки США: Національний інститут здоров'я та соціальної безпеки (NIHSS), Рада національної безпеки (National Security Council, NSC) США. 2) Основні принципи: збереження політичної, економічної, соціальної та військової стійкості; захист національних інтересів та вартостей; запобігання конфліктам та забезпечення безпеки світовому порядку. 3) Концепція безпеки Європейського союзу: забезпечення стабільності в Європі, розвиток економічної та соціальної безпеки, співпраця в гуманітарних питаннях, забезпечення правової безпеки та розвиток міжнародного партнерства. 4) Концепція безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН): забезпечення міжнародної стабільності, розвиток соціально-економічної безпеки, захист прав людини, протидія глобальним викликам, таким як бідність та конфлікти. 6) Концепція безпеки Японії: збереження миру та стабільності в регіоні, розвиток економіки, енергетична безпека, співпраця в глобальних питаннях, таких як екологія та боротьба з тероризмом. 7) Концепція безпеки Китаю: забезпечення стабільності та

¹⁶ Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г. Вплив цифрової економіки на прискорення відновлення економіки після пандемії і російсько-української війни. Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р.) / [редкол.: О. Патряк та ін.]; ГО "Наукова спільнота"; WSSG w Przeworsku. Львів: ФО-П Шпак В.Б. С.45-47.

єдності країни, економічний розвиток, захист суверенітету та національних інтересів. Участь у глобальних питаннях та міжнародних організаціях. 8) Концепція безпеки Індії: забезпечення національної стійкості, розвиток соціально-економічної сфери, співпраця з регіональними партнерами та участь в міжнародних ініціативах. 9) Концепція безпеки Південної Кореї: забезпечення миру на Корейському півострові, економічний розвиток, стійкість соціальних та політичних структур, участь в міжнародних альянсах та форумах. 10) Концепція безпеки Африканського Союзу: забезпечення стабільності та миру в регіоні, економічний розвиток, боротьба з корупцією та конфліктами, захист прав людини та розвиток демократії. 11) Концепція безпеки Латинської Америки: забезпечення миру, стабільності та економічного розвитку в регіоні, співпраця в гуманітарних та екологічних питаннях¹⁷. Ці концепції відображають різноманіття глобальних підходів до питань безпеки та визначають основні стратегії розвитку національних та регіональних систем безпеки. Вони є результатом унікальних історичних, культурних та політичних умов кожної країни чи регіону¹⁸.

Концепція безпеки України визначає основні стратегічні напрями та пріоритети для забезпечення безпеки країни в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів. Україна визначала концепцію безпеки на основі таких пріоритетів: 1) Захист та збереження територіальної цілісності України в контексті неприпустимості анексії та окупації. 2) Зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів, розвиток внутрішнього енергетичного потенціалу та розширення альтернативних джерел енергії. 3) Боротьба з дезінформацією, кіберзагрозами та забезпечення безпеки інформаційних ресурсів. 4) Забезпечення високотехнологічної та ефективної оборонної галузі, яка спроможна забезпечувати національну безпеку. 5) Розширення співпраці з партнерами в рамках міжнародних оборонних та безпекових структур. 6) Зміцнення ролі та участі громадянського суспільства в контролі за діяльністю державних інституцій та формування державної політики в галузі безпеки. 7) Забезпечення економічної стабільності та розвитку як одного з основних елементів національної безпеки. 8) Зміцнення системи

17 Нікітенко В. О. Соціально-філософський дискурс концепцій геостратегічних трансформацій. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С.346–349.

18 Череп А. В., Воронкова В. Г. Розвиток сучасних інформаційних технологій. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних і облікових систем: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Харків, 19 травня 2023 року) [Електронний ресурс]. Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2023. С.148–149.

кризового управління для ефективного реагування на різноманітні загрози та кризові ситуації. 9) закінчення російсько-української війни. Ці пріоритети можуть змінюватися відповідно до актуальних викликів та подій в Україні та навколишньому світі.

Важливо, щоб концепція безпеки була гнучкою та адаптованою до змін в геополітичному та соціально-економічному середовищі. Ці концепції визначають основні завдання та пріоритети для забезпечення безпеки націй та регіонів. Однак, слід враховувати, що інтерпретація поняття безпеки може відрізнятися в залежності від конкретного краю, геополітичного контексту та внутрішньополітичних умов¹⁹.

Так, інтерпретація поняття безпеки суттєво залежить від конкретних умов кожної країни, її геополітичного положення, історії, економічного стану, культури та внутрішньополітичного контексту. В різних частинах світу та серед різних акторів поняття безпеки може мати різні аспекти та пріоритети. Розглянемо кілька прикладів того, як інтерпретація може варіюватися: 1) У країнах Європейського Союзу поняття безпеки традиційно асоціюється із забезпеченням миру, стабільності та економічного добробуту через співпрацю та інтеграцію. Завданням таких країн є підтримка єдності та захист общего простору безпеки та правопорядку. 2) У регіоні Близького Сходу, де існують напружені відносини між країнами, поняття безпеки може бути пов'язане з геополітичною стійкістю, боротьбою за вплив, а також релігійними та етнічними конфліктами. 3) У деяких країнах Азії, особливо в контексті зростаючої економічної могутності, безпека може бути пов'язана з економічною безпекою, технологічним розвитком та геостратегічною позицією. 4) У країнах Африки безпека може охоплювати багато аспектів, включаючи боротьбу з економічною нестабільністю, конфліктами, епідеміями та врегулюваннями питань доступу до природних ресурсів. 6) У Латинській Америці безпека може бути пов'язана з боротьбою з організованою злочинністю, корупцією, а також політичною та економічною нестабільністю. Ці приклади демонструють, що поняття безпеки є комплексним і визначається контекстом і умовами кожної конкретної держави чи регіону²⁰.

19 Valentyna Voronkova, Vitalina Nikitenko., Regina Andriukaitiene, Roman Oleksenko, Digital Society Transformation as a Sustainable Development Goal: Global Problems and Challenges of the Present Scientific Journal "Newsletter on the results of scholarly work in sociology, criminology, philosophy and political science" | www.sci-result.de ISSN (Print) 2699-9382 | ISSN (Online) 2699-9005 Volume 4, Issue 1, 36–55, Published: February 24, 2023. DOI: <https://doi.org/10.61439/DDBG2914>

20 Метеленко Наталя, Воронкова Валентина. Концепція глобальних ризиків та їх вплив на світову економіку та політику. Managerial, social and technological innovations – the basis of the public good = Vadybinis, socialinis ir technologinis inovacijos – visuomenės gerovės pagrindas : tarptautinis mokslinis – praktinis konferencijos tezinių rinkinys. Lithuania Marijampol, Marijampolės kolegija, 2023. P. 54–56.

Формулювання стратегій безпеки враховує унікальні виклики, з якими стикається кожен суб'єкт міжнародних відносин. Так, формулювання стратегій безпеки визначається унікальними викликами та особливостями, які є характерними для кожного суб'єкта міжнародних відносин. Кожна держава або регіон має свої унікальні геополітичні, економічні, соціокультурні та інші умови, що визначають її конкретні потреби та пріоритети в області безпеки. Основні аспекти формулювання стратегій безпеки включають: 1) Оцінка конкретних загроз та викликів, з якими стикається країна чи регіон, враховується при розробці стратегії безпеки²¹. Це може бути військова загроза, тероризм, економічні труднощі, енергетична нестабільність, екологічні проблеми тощо. 2) Аналіз можливостей та ресурсів, які доступні для реалізації стратегії безпеки. Це включає економічні можливості, військові потужності, технологічний потенціал та інші ресурси. 4) Чітке визначення та пріоритизація національних інтересів, які слід захищати через стратегію безпеки. Це може включати територіальну цілісність, економічний розвиток, збереження культурної ідентичності, захист прав людини тощо.²² 5) Врахування можливостей співпраці з іншими державами або міжнародними організаціями для спільного реагування на виклики та загрози. 6) Забезпечення гнучкості та здатності адаптувати стратегію безпеки до змін у глобальному середовищі. Сучасний світ швидко змінюється, і стратегія безпеки повинна бути здатною ефективно реагувати на нові виклики. 7) Врахування ролі громадянського суспільства та залучення громадськості у формуванні та реалізації стратегії безпеки. Урахування цих аспектів допомагає створити більш комплексні та ефективні стратегії безпеки, які відповідають унікальним умовам кожної конкретної ситуації²³.

Так, урахування різних аспектів дійсно допомагає створювати більш комплексні та ефективні стратегії безпеки в різних контекстах. Слід врахувати: 1) Технічна безпека, в основі якої захист від кібератак, використання сучасних технологій для моніторингу та виявлення

21 Мар'єнко В. Ю. Інформаційна безпека як умова вирішення глобальних проблем міжнародного простору. С. 120–125. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 17–22.

22 Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Кібергеополітика як важлива сфера геополітичних відносин цифрової ери. Соціокультурні засади економіки і політики: взаємозв'язки, тренди, суперечності [Електронний ресурс]: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 листоп. 2023 р.) / відп. ред. Н. В. Крохмаль. – Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 220–224. DOI: 10.31617/k.knute.2023-11-16

23 Череп А. В., Воронкова В. Г. Формування плану забезпечення безперервності та відновлення діяльності через кібербезпеку. Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики: [Електронне видання]: Збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 28 квітня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 141–143.

загроз, шифрування даних і заходи проти витоку інформації. 2) Фізична безпека, захист приміщень, об'єктів та інфраструктури від несанкціонованого доступу, вивчення та використання систем відеоспостереження, контроль доступу. 3) Навчання персоналу належній поведінці в мережі, уникаючи підступів соціальних інженерів, які можуть намагатися обдурити співробітників. 4) Відповідність законодавству, розробка політик та процедур, врегулювання правил доступу до даних. 5) Залучення співробітників до процесів забезпечення безпеки, створення свідомості про безпеку та навчання правильному взаємодії з інформаційними ресурсами. 6) Урахування міжнародних інцидентів та трендів у кібербезпеці для ефективної адаптації до нових загроз. Ці аспекти можна поєднати для створення інтегрованої стратегії безпеки, яка максимально ефективно враховує різноманітні аспекти загроз та заходів захисту²⁴.

Передумовою національного виживання та розвитку є перш за все безпека. Традиційна концепція національної безпеки стосується свободи від гноблення та загрози з боку іноземних ворогів. Зі стратегічної точки зору, національна безпека – це не лише захист країни від будь-якої зовнішньої агресії, шпигунства, ворожої розвідки, диверсій, диверсій, переслідувань та інших ворожих впливів, у широкому сенсі це необхідність захищати економічні та політичні інтереси через різні канали для збереження основ національного виживання та розвитку. Національна безпека стосується безпеки виживання, влада повинна гарантувати, що система цінностей та спосіб життя, до якого вони прихильні, не будуть піддаватися зовнішньому втручання. Національна безпека вимагає, щоб нам не довелося платити надто високу ціну, коли маємо справу із загрозами. Тому деякі вчені вважають, що країна може уникнути війни, не жертвуючи своїми основними цінностями; якщо її спровокувати, вона може виграти війну, зберігаючи свої основні цінності, що є безпечною практикою. З цього спостереження, на практичному рівні забезпечення безпеки, по-перше, вона повинна бути здатною забезпечити виживання країни та цілісність її території та суверенітет у військовому плані; по-друге, вона має бути здатною реалізувати політичні та економічні інтереси. Крім того, вважається, що національна безпека полягає не лише у підтримці територіальної

24 Marienko, Victoria, Voronkova, Valentyna, Nikitenko, Vitalina. Informatisation of the digital economy as the main trend of exponential development). *Baltic Journal of Economic Studies*, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. Vol. 9 No 4 (2023). P. 178-183. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2215>

цілісності, а й у повазі світу, не лише у дотриманні економічних інтересів країни, а й у збереженні гарантій подальшого виживання країни на світовій арені. Таким чином, національна безпека означає здатність країни захищати свої важливі цінності від внутрішніх та зовнішніх загроз. Функція національної безпеки полягає у протистоянні загроз з метою захисту цінностей та підвищення здатності країни протистояти загрозам та кризам²⁵.

Дослідження політики національної безпеки має як теоретичне, так і практичне значення, яке визначається різними аспектами, так як допомагає розширювати та вдосконалювати теорії безпеки, враховуючи нові виклики та загрози, визначити ключові аспекти та складові, які впливають на національну безпеку, сприяє розробці методів прогнозування та антиципації потенційних загроз для кращого реагування, допомагає в розумінні динаміки міжнародних відносин та впливу геополітики на безпеку країн²⁶.

Практичне значення даного дослідження допомагає у розробці ефективних стратегій та політик безпеки, які адаптовані до конкретних умов і викликів, визначити ризики та вразливості національної безпеки, що дозволяє приймати належні заходи для їхнього зменшення, надає можливість ефективніше використовувати ресурси, розподіляти їх у відповідності до пріоритетів безпеки, сприяє розвитку нових технологій та інструментів для забезпечення національної безпеки²⁷. Загалом, дослідження політики національної безпеки відіграють важливу роль у підготовці країн до реальних викликів, забезпеченні їхньої стійкості та безпеки в сучасному геополітичному середовищі.

DOI: 10.51587/9798-9866-95952-2024-018-40-55

25 Ажажа Марина. Концепція антикризового регіонального менеджменту як чинник забезпечення сталого розвитку. *Managerial, social and technological innovations – the basis of the public good* = Vadybinas, socialinis ir technologinis inovacijos – visuomenės gerovės pagrindas : tarptautinis mokslinis – praktinis konferencijos tezinių rinkinys. Lithuania Marijampoln, Marijampoln kolegija, 2023. P.9.

26 Valentyna Voronkova, Natalya Metelenko, Vitalina Nikitenko, Olga Kyvliuk, Roman Oleksenko. Formation and Development of Digital Society 5.0. *Scientific Journal "Newsletter on the results of scholarly work in sociology, criminology, philosophy and political science"* Volume 4, Issue 2, 54-71 Published: September 17, 2023. URL: <https://sci-result.de/journal/article/view/71/88>

27 Швець Ю. В., Ажажа М. А. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. Стратегічне управління та планування в системі публічного управління. С. 716-720. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf7/zbirnyk_23.pdf